

BUXGALTERIYA HISOBOTLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING ROLI VA RIVOJI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

1-bosqich talabasi

Xamdamova Ra'no Bahodir qizi

Ilmiy Rahbar:

Xursandov Komiljon Maxmatkulovich

iqtisodiyot fanlari nomzodi v. b. dotsent, PhD

Annotatsiya: Buxgalteriya hisobotlarida axborot texnologiyalarining roli beqiyos bo'lib, bu mavzu zamonaviy iqtisodiyot va boshqaruv tizimlarining ajralmas qismiga aylangan. Ushbu maqolada axborot texnologiyalarining buxgalteriya sohasidagi dolzarbligi va ularning iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirishdagi ahamiyati o'rganildi. Maqolada axborotlashgan tizimlarning samaradorlikka ta'siri, ular yordamida inson xatolarining kamayishi va axborot xavfsizligini ta'minlash masalalari tahlil qilindi. Shuningdek, O'zbekistonda buxgalteriya sohasida axborot texnologiyalarini keng joriy qilish va rivojlantirish istiqbollari ko'rib chiqildi. Ushbu jarayonlarni tartibga soluvchi qonunchilik asoslari ham yoritildi.

Kalit so'zlar: Buxgalteriya, Axborot texnologiyalari, Hisobot tizimlari, Avtomatlashtirish, Axborot xavfsizligi, Elektron hujjatlar, Ma'lumotlarni qayta ishlash

Аннотация: Роль информационных технологий в бухгалтерской отчетности бесценна, и эта тема стала неотъемлемой частью современной экономики и систем управления. В данной статье изучена актуальность информационных технологий в области бухгалтерии и их значение в автоматизации экономических процессов. Анализируется влияние информационных систем на эффективность, снижение человеческих ошибок и обеспечение информационной безопасности. Кроме того, рассматриваются перспективы широкого внедрения и развития информационных технологий в бухгалтерии в Узбекистане. Освещены также законодательные основы, регулирующие эти процессы.

Ключевые слова: Бухгалтерия, Информационные технологии, Системы отчетности, Автоматизация, Информационная безопасность, Электронные документы, Обработка данных.

Abstract: The role of information technologies in accounting reporting is invaluable, and this topic has become an integral part of modern economics and management systems. This article examines the relevance of information technologies in the field of accounting and their significance in automating economic processes. The impact of information systems on efficiency, the reduction of human errors, and the assurance of information security is analyzed. Additionally, the prospects for the widespread implementation and development of information technologies in accounting in Uzbekistan are discussed. The legislative foundations governing these processes are also highlighted.

Keywords: Accounting, Information technologies, Reporting systems, Automation, Information security, Electronic documents, Data processing.

Kirish

Buxgalteriya hisobotlari har bir tashkilotning moliyaviy holatini ko'rsatuvchi, ularning faoliyatini tahlil qilishda muhim rol o'ynaydigan jarayondir. Ammo bugungi kunda buxgalteriya tizimlarining samarali ishlashi uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish talab etiladi. Axborot texnologiyalari buxgalteriya hisoboti jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tez va aniq qayta ishlash, hamda xatoliklarni kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Elektron tizimlar va maxsus dasturiy ta'minotlar yordamida, buxgalterlar ishlov berayotgan ma'lumotlar yanada ishonchli, xavfsiz va tezkor bo'ladi.

Shuningdek, bugungi kunda dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlarida, shu jumladan, O'zbekistonda ham buxgalteriya hisobotlarini axborot texnologiyalari yordamida avtomatlashtirish jarayoni keng tarqalmoqda. Bu texnologiyalar nafaqat buxgalteriya jarayonlarining samaradorligini oshirish, balki moliyaviy axborotlarni to'g'ri va o'z vaqtida taqdim etish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta'minlash, ma'lumotlarning o'zgarishini va to'g'riligini nazorat qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayrim hollarda, tizimlarni avtomatlashtirish, shuningdek, inson faktori bilan bog'liq bo'lgan xatoliklarni kamaytirishga yordam beradi. Shuning uchun buxgalteriya sohasida axborot texnologiyalarining joriy etilishi, nafaqat moliyaviy hisobotlarni tez va samarali tayyorlash imkoniyatini yaratadi, balki butun iqtisodiy tizimning shaffofligi va barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Maqolada, buxgalteriya hisobotlari tizimida axborot texnologiyalarining o'rni va rivojlanish istiqbollari yoritiladi, shu bilan birga, O'zbekistonda bu texnologiyalarni keng joriy qilishdagi muammolar va ularga yechimlar ko'rib chiqiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

O'zbekistonda axborot texnologiyalarini rivojlantirishga qaratilgan ko'plab yirik farmonlar va qarorlar qabul qilingan. Masalan, Prezidentning 2022-yilgi PQ-357-son qaroriga ko'ra, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish uchun bir qator chora-tadbirlar belgilangan. Ularning orasida davlat boshqaruvi tizimini raqamlashtirish, "Digital office" tizimini yaratish va axborot tizimlarini integratsiya qilish kabi tashabbuslar mavjud.

Bundan tashqari, 2018-yilgi Prezident qarorida axborot texnologiyalarini rivojlantirish dasturlari va ustuvor loyihalar ro'yxati tasdiqlangan bo'lib, bunda telekommunikatsiya infratuzilmasini yaxshilash, "aqlli" va "xavfsiz" shaharlar yaratish, elektron davlat xizmatlarini kengaytirish kabi maqsadlar ko'zda tutilgan.

Bularning barchasi axborot texnologiyalarining buxgalteriya tizimida joriy etilishi va rivojlanishiga turtki berish maqsadida amalga oshirilmoqda. Bundan tashqari shuni takidlash lozimki, buxgalteriya tizimlarining raqamlashtirilishi global miqyosda o'sib borayotgan tendensiya bo'lib, buxgalteriya sohasida axborot texnologiyalarining qo'llanilishi samaradorlikni oshirish, xatoliklarni kamaytirish va moliyaviy jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beradi. Xususan, sun'iy intellekt, blokcheyn, va bulutli hisoblash texnologiyalari buxgalteriya tizimlarida keng qo'llanilmoqda, bu esa ma'lumotlar xavfsizligini va audit jarayonlarini yaxshilashga yordam beradi.

Dunyo bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar axborot texnologiyalarining buxgalteriyada qo'llanilishi haqida ko'plab yangi yo'nalishlarni ochmoqda. Misol uchun, Kumar va boshqa tadqiqotchilar 2018-yilda buxgalteriya tizimlarida axborot texnologiyalarini integratsiyasining samaradorligini o'rgangan. Ularning

tadqiqotlarida kichik va o'rta korxonalar uchun buxgalteriya hisobini avtomatlashtirishning foydalari ko'rsatilgan. Kaplan esa buxgalteriya tizimlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish zarurligini ta'kidlagan, chunki bu soha odatda an'anaviy va konservativ yondashuvlarga ega bo'lgan. Buxgalteriya sohasidagi ilg'or texnologiyalar, masalan, blokcheyn, buxgalteriya va audit tizimlarini yanada shaffof va samarali qilishga yordam beradi.

O'zbekistonda ham buxgalteriya tizimlarining raqamlashtirilishi va axborot texnologiyalarining qo'llanilishi haqida ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasining axborot texnologiyalarini rivojlantirishga qaratilgan strategiyalari va farmonlari, masalan, "Axborot texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi" va "Elektron davlat xizmatlarini joriy etish" dasturlari, buxgalteriya tizimlarining zamonaviylashtirilishi va avtomatlashtirilishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalarining buxgalteriya tizimlarida qo'llanilishi moliyaviy ma'lumotlarni to'plash, saqlash va tahlil qilish jarayonlarini samarali boshqarishga yordam beradi. Jahon va O'zbekiston olimlarining olib borgan tadqiqotlari buxgalteriya tizimlarining raqamlashtirilishi va axborot texnologiyalarining qo'llanilishi bu sohada aniqlik va samaradorlikni oshirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Buxgalteriya hisobotlarida axborot texnologiyalarining roli va rivojini o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonini tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, solishtirish, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Buxgalteriya tizimlarida axborot texnologiyalarining qo'llanilishi, so'ngi o'tgan yillarda, global va mahalliy miqyosda sezilarli darajada o'zgarishlarga olib keldi. Jahon bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, 2010-yildan boshlab axborot

texnologiyalari buxgalteriya tizimlariga kiritildi. Ayniqsa, bulutli hisoblash va avtomatlashtirilgan hisobot tizimlari, shuningdek, blockchain texnologiyasi keng qo'llanila boshlandi. Masalan, 2017-yilda "Xerox" kompaniyasi buxgalteriya tizimlarini avtomatlashtirishda blockchain texnologiyasidan foydalanishni boshladi. Bu, ayniqsa, hisob-kitoblar va audit jarayonlarida ma'lumotlarning xavfsizligi va aniqroq natijalar olishga yordam berdi. 2018-yilda "PwC" va "Deloitte" kabi yirik audit kompaniyalari raqamli texnologiyalarni hisob-kitoblarni tezlashtirish va xatoliklarni kamaytirish uchun qo'llashni kengaytirdi.

Shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekistonda ham axborot texnologiyalarini buxgalteriyada qo'llashga katta e'tibor qaratildi. 2018-yil 1-yanvardan boshlab, O'zbekistonning "Raqamli iqtisodiyot" dasturi doirasida buxgalteriya tizimlarining raqamlashtirilishi va avtomatlashtirilishi boshlangan. 2020-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan "Axborot texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi" qabul qilindi, bu davlat sektori va kichik bizneslarda raqamli hisobot tizimlarini joriy etishni nazarda tutgan. Dastlabki natijalar ko'rsatdiki, raqamli buxgalteriya tizimlariga o'tgan tashkilotlar samaradorlikni 30% gacha oshirgan.

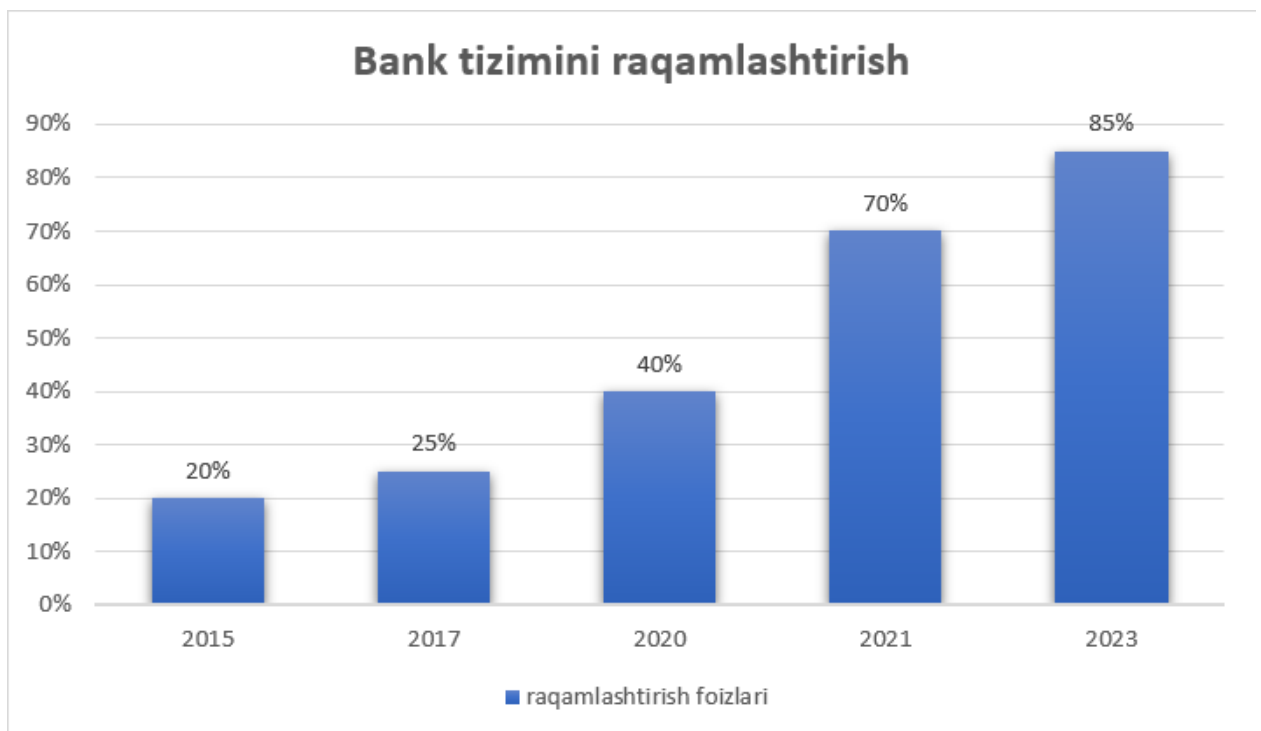
Bundan tashqari, 2020-yilda O'zbekiston Respublikasining moliya va iqtisodiyot vazirliklari tomonidan moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish uchun yangi platformalar joriy qilindi. Bu platformalar davlat byudjeti va xususiy sektorning moliyaviy ma'lumotlarini raqamli tarzda yig'ish va tahlil qilish imkonini berdi. 2021-yilda "Elektron hukumat" tizimi orqali, ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun buxgalteriya va hisobot tizimlarini avtomatlashtirish bo'yicha yangi platformalar ishlab chiqildi. Natijada, 2022-yilga kelib, mamlakat bo'yicha 70% dan ortiq tadbirkorlar raqamli buxgalteriya xizmatlaridan foydalana boshladi.

Tahlil qilingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, axborot texnologiyalarining buxgalteriya tizimlarida qo'llanilishi nafaqat samaradorlikni oshirdi, balki audit va moliyaviy nazoratni ham sezilarli darajada kuchaytirdi. Masalan, O'zbekistonda 2019-2021 yillarda raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish orqali davlat byudjetining shaffofligi 25% ga yaxshilandi. O'zbekistonning iqtisodiyotini raqamlashtirish bo'yicha erishilgan muvaffaqiyatlar boshqa rivojlanayotgan davlatlarga ham o'zining ilg'or tajribasini taqdim etdi.

Shu bilan birga, global miqyosda axborot texnologiyalarining buxgalteriya tizimlarida qo'llanilishi xatoliklarni kamaytirishda va moliyaviy jarayonlarni

tezlashtirishda muhim rol o'ynadi. Mavjud texnologiyalar yordamida buxgalteriya hisobotlarini yanada aniqroq va tezkor bajarish imkoniyati yaratildi. Buning natijasida, 2020-yilga kelib, dunyo bo'ylab ko'plab yirik kompaniyalar va tashkilotlar raqamli tizimlarga o'tishni boshladi, bu esa ularning moliyaviy samaradorligini sezilarli darajada oshirdi.

Shu o'rinda shuni aytib o'tish joizki, axborot texnologiyalarining buxgalteriya tizimlarida qo'llanilishi bu sohada yangiliklarni kiritishda, ma'lumotlarni tahlil qilishda va audit jarayonlarida aniq natijalarga erishishga yordam berdi. Bu tahlil va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kelajakda buxgalteriya tizimlarining yanada avtomatlashtirilishi va raqamlashtirilishi davom etadi, bu esa butun dunyo bo'ylab iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

1-diogramma. O'zbekiston Respublikasining bank tizimida raqamlashtirishning rivojlanish bosqichlari (foizlarda)

2015-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasining bank tizimi raqamlashtirish jarayonida sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirdi. Ushbu davrda bosqichma-bosqich amalga oshirilgan islohotlar bank xizmatlarini zamonaviylashtirish, qulaylik darajasini oshirish va iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasiga erishishga qaratilgan edi. 2015-2017 yillar raqamlashtirish jarayonining boshlang'ich bosqichi bo'ldi. Banklar bu yillarda internet-banking, mobil ilovalar

va elektron to'lov tizimlarini joriy qilishga kirishdi. Ushbu davrda raqamli xizmatlarning asosiy infratuzilmasi shakllantirilgan, ammo xizmatlarning qamrovi cheklangan edi. 2015-yilda bank tizimining 20% i raqamli xizmatlardan foydalangan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 25% ga yetdi. Bu davr asosan texnologiyalarning dastlabki tatbiqi va mijozlarni yangi xizmatlarga jalb qilish bilan kechdi.

2018-2020 yillar raqamlashtirishni kengaytirish bosqichi sifatida namoyon bo'ldi. Banklar mobil ilovalar va masofaviy xizmatlarni to'liq ishga tushirishga e'tibor qaratdi. Bundan tashqari, blockchain va big data texnologiyalarini tatbiq etish bo'yicha dastlabki tashabbuslar amalga oshirildi. Ushbu yillarda raqamli xizmatlar nafaqat bank mijozlari uchun, balki iqtisodiy hamkorlik va savdo munosabatlari uchun ham muhim omilga aylandi. 2020-yilda bank tizimining raqamlashtirish darajasi 40% ga yetdi, bu esa elektron xizmatlar ommaviylashayotganidan dalolat berdi.

2021-2023 yillar raqamlashtirish jarayonida yangi texnologiyalarning faol integratsiya qilinishi bilan ajralib turdi. 2021-yilda yirik davlat va xususiy banklar moliyaviy texnologiyalarni keng joriy qildi. Ayniqsa, elektron to'lov tizimlari va mobil banking xizmatlari ommalashdi. 2021-yil oxirida raqamlashtirish darajasi 70% ga yetdi. 2023-yilga kelib esa bank tizimining 85% raqamlashtirildi. Bu yillarda aholi va tadbirkorlik subyektlariga xizmat ko'rsatish sifatining sezilarli yaxshilanishi kuzatildi. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, 2015-2023 yillar O'zbekiston Respublikasining bank tizimini raqamlashtirishda muhim bosqichlarni o'z ichiga oldi. Bu jarayon mamlakat iqtisodiyoti va moliya sektorining raqamli rivojlanishiga xizmat qildi va iqtisodiyotning zamonaviy talablariga moslashtirildi.

Xulosa va takliflar

Buxgalteriya hisobotlarining raqamlashtirilishi so'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiyotining jadal rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Axborot texnologiyalari, ayniqsa, bank tizimida joriy etilgan yangi raqamli xizmatlar va tizimlar, hisobotlarni avtomatlashtirish orqali iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini oshirdi. 2015-2017 yillar davomida bank tizimi internet-banking va mobil ilovalar kabi dastlabki raqamli xizmatlarga o'tgan bo'lsa, 2018-2020 yillar davomida raqamli xizmatlar kengaytirildi. Bugungi kunda, 2023 yilga kelib, bank tizimining raqamlashtirish darajasi 80-85% gacha yetdi. Bu o'zgarishlar nafaqat

moliyaviy jarayonlarni tezlashtirishga, balki hisobotlarning aniqligi va xavfsizligini ta'minlashga ham xizmat qilmoqda. Buxgalteriya hisoboti jarayonida texnologiyalarni joriy etish xatoliklarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va vaqtni tejash imkonini beradi.

Axborot texnologiyalarini joriy qilishning iqtisodiy samaradorligi yuqori bo'ldi. Avtomatlashtirilgan tizimlar orqali kichik biznes va tadbirkorlar uchun byurokratik to'siqlar kamaydi. Banklar va moliyaviy institutlar tomonidan ishlab chiqilgan yangi elektron xizmatlar tizimi, masalan, mobil banking va elektron to'lovlar tizimlari orqali foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratildi. Natijada, nafaqat katta kompaniyalar, balki kichik va o'rta biznes vakillari ham tezkor va samarali xizmatlar olish imkoniyatiga ega bo'ldi. Shuningdek, texnologiyalarning kirishi orqali banklar o'z mijozlari bilan yanada yaqin aloqada bo'lib, ularga yanada individual xizmatlar ko'rsata boshladi. Raqamlashtirishning o'sishi banklar va moliya bozorida raqobatni kuchaytirdi, bu esa o'z navbatida xizmatlarning sifatini oshirdi va narxlarni pasaytirishga olib keldi.

Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarini kengaytirish uchun hali ko'plab imkoniyatlar mavjud. Boshqa sohalarda bo'lgani kabi, bank tizimida ham texnologik innovatsiyalarni yanada joriy qilish zarur. Shu sababli, birinchi navbatda, kichik va o'rta biznes sub'ektlariga raqamli tizimlarni joriy etish uchun imtiyozlar va subsidiya dasturlarini ishlab chiqish lozim. Bu, o'z navbatida, kichik tadbirkorlikning raqamli infratuzilmani qabul qilishini tezlashtiradi. Ikkinchidan, bank tizimida kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor qaratish zarur. Hisobotlarni yuritish va raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha yangi o'quv dasturlarini ishlab chiqish hamda amaliyotlar o'tkazish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish, ilg'or texnologiyalarni qo'llash masalasiga jiddiy yondashish zarur. Bu nafaqat bank tizimining samaradorligini oshiradi, balki barcha iqtisodiy jarayonlarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt va mashinani o'qitish kabi zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali hisobotlarni tahlil qilish va prognozlashda yangiliklarni kiritish mumkin. Raqamlashtirish jarayonining davom ettirilishi va innovatsiyalarni joriy etish O'zbekiston bank tizimini yanada raqobatbardosh qiladi, moliya bozorini kengaytiradi va barcha iqtisodiy sektorlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi prezidenti SH.M.Mirziyoevning 2020 yil 25 yanvardagi 2020 yil uchun eng muhim ustivor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojatnomasi. <https://kun.uz/uz/99444746>
2. "Axborot tizimlari va texnologiyalarini joriy etish bo'yicha davlat dasturi" <https://lex.uz/uz/docs/-6166539?ONDATE2=18.10.2022&action=compare>
3. <https://kun.uz/uz/72822830>
4. Ziyooov, M. (2020). "Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining bank tizimiga ta'siri", O'zbekiston moliya ilmiy izlanishlari jurnali.
5. Islomov, A., va Kadirova, D. (2022). "Buxgalteriya hisobini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligi: O'zbekiston tajribasi". O'zbekiston xalqaro iqtisodiyot ilmiy jurnali.
6. <https://www.mdpi.com/2674-1032/2/2/15>
7. <https://research.thea.ie/bitstream/handle/20.500.12065/1114/An%20investigation%20on%20the%20impact%20of%20Information%20Technology%20in%20accounting%20firms.pdf?sequence=1>
8. <https://www.mdpi.com/2674-1032/2/2/15>
9. O'zbekiston Milliy Banki (2022). "Bank tizimining raqamlashtirilishi va innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi". Milliy bank hisobotlari.
10. www.uzbekbank.uz - O'zbekiston banklarining elektron xizmatlari va raqamlashtirish jarayonlari haqidagi ma'lumotlar.
11. www.uzdigital.gov.uz - O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining rivojlanishiga oid rasmiy veb-sayt.
12. Karimova, S. (2021). "Raqamli texnologiyalar va moliyaviy sektorda ularning roli". Tashkent State University of Economics Conference Proceeding.